

«ГЛЫБОКА Ё ЗВАНОЧКУ КРАСКІ ПЧАЛА ЁЗДЫЖАЕ САСМАГЛАЯ»

Што літаратурныя героі рабілі ў спёку

Дзіўныя мы, людзі, нам не дагодзіш... Халоднае лета — скардзімся, гарачае — зноў скардзімся, наракаем на спёку... Каб потым, дажджлівымі восеньскімі вечарамі, з настальгіяй яе ўспамінаць. Спякотныя дні кожны перажывае па-свойму... У кожнага свае спосабы ратунку. А мы давайце перагартаем самыя сонечныя старонкі беларускай літаратуры і пабачым, што рабілі ў гарачыню героі.

«Сярпок скрыгоча прагавіта, жытцо згрызаючы сярдзіта»

Персанажам паэмы Якуба Коласа «Новая зямля» няма калі шукаць прахалоды, хоць сонца паліць без жалю:

*«Гарачы дзень! Эх, спёка, спёка!
А прохладзь вечара далёка.
Замлела ўсё ў жары-тамленні,
Зямля гарача і каменні;
А ўсюды ціха, нема, глуха,
І толькі заедзь каля вуха
Гудзе агідна, надаедна».*

Так, гарача на полі, але жыта чакаць не будзе, пакуль пахаладнее. Жаць трэба.

*«А жнейкі жнуць. Іх твар палае,
Іх прахыць, сушыць смага тая,
Якую трудна ім здаволіць,
Якая толькі «піць! піць!» моліць.
Сярпок скрыгоча прагавіта,
Жытцо згрызаючы сярдзіта».*

А тут яшчэ «кучаравыя снапочкі» заманьваюць жнеек прысесці ў іх цяньку... Ды няма калі. Адзіны ратунак — думаць, што пасля працы чакае Нёман, са срэбралітнімі хвалямі, з аксамітнымі беражамі, а «на дне пясочак жоўты, чысты, вадою згладжаны, зярністы». Якуб Колас відавочна ў момант напісання ўспамінаў, як сам плаваў у Нёмне ў спёку:

*«У воду войдзеш — шчасце раю,
Я шчасця большага не знаю».*

«Хоць хвіліначку патрымаць у чыстай гаючай вадзе натруджаныя ногі»

Для гераінь аповесці Івана Шамякіна «Шлюбная ноч» летняя спякота — не самае страшнае выпрабаванне. Бо — вайна. Акупаваная Беларусь. Партызанская

связная Валя выконвае важнае заданне: яна мусіць правесці прысланую з Вялікай зямлі разведчыцу Машу ў горад. Справа звычайная для адчайнай Валі, васьмь толькі на гэты раз каштуе ёй душэўных высілкаў. Маша, занадта прыгожая, спешчаная гараджанка, страшэнна раздражняе Валю. Тым болей адвесці гасцю трэба да Валінага каханага. Маладая партызанка раўніва параўноўвае Машу і сябе. І так і карціць збіць фанабэрыю з гарадской красуні. Валя адмыслова вядзе Машу праз балота, па зарослых сцежках, не дае толкам адпачыць.

*«Выйшлі мы з лагера на світанні,
а быў поўдзень ужо. Чэрвенскае сонца стаяла ў зеніце і пякло няшчадна... Трава з раніцы была росная і мяккая, а цяпер, сярэд дня, — жорсткая і калючая, аблытвала і рэзала ногі. Маша падняла доўгую сялянскую спадніцу, агаліўшы прыгожыя калені. Ногі яе былі парэзаны асакой, падрпаны галлём і жорсткай травой, на некалькіх парэзах ажно запякліся кроплі крыві».*

Валя змагаецца са сваймі нявартымі пачуццямі — яна ж баец, ёй трэба заданне выканаць. Але і яна не вытрымлівае і пагаджаецца на ратунак ад спёкі, прапанаваны Машай.

*«Рака патыхала прахаладай.
У такую спякоту хіба толькі яўная небяспека прымусіла б адступіць ад яе. Захацелася пастаяць на беразе, удыхнуць рачную прахалоду. Хоць хвіліначку патрымаць у чыстай гаючай вадзе натруджаныя ногі... Усё стаілася, застыла ў паўдзённай спякоце. Толькі цурчыць і ласкава плешчацца каля ног вада. Проста рай зямны вакол. Маша падышла да мяне, выказала сваё захапленне».*

— Якая любата! — і раптам прапанавала: — Давай пакупаемся».

Паплавалі гераіні з прыемнасцю, васьмь толькі на беразе іх чакаў паліцай. Добра, што Маша не разгубілася і змагла расправіцца з нягоднікам. Але без наступстваў гэтая страшная прыгода не абышлася.

«Бацькі з дзягамі фурыёзна з'яўляліся на салярый і праганялі дзяцей дамоў»

«Сонечная кампанія» вёскі Шапялёўкі — выдатная пародыя на бессэнсоўны праект, падмацаваны гучнымі лозунгамі. Кар'ерыст-прайдзісвет Самсон Самасуй, герой аповесці Андрэя Мрыя, прыдумвае новы варыянт культуры: аб'яднаць прыхільнікаў сонца, паветра і вады, якія будуць змагацца за здаровы лад жыцця. То-бок цэлы дзень валяцца ля рэчкі, загараць ды плаваць. Прыхільнікаў набралася шмат:

«Надвор'е цэлы тыдзень было сонечнае, на небе ні хмаркі, і моладзь цэлыя дні ў трусох і без іх праводзіла ля рэчкі».

Назвалі новую арганізацыю гучна — ШАЧ, альбо Шапялёўская Асацыяцыя Чырванаскурых. Праўда, выявіліся наступствы масавага руху: *«Моладзь цэлы дзень праводзіла на сонцы каля рэчкі. Усе сенажаці і некаторыя засеў там былі бязлітасна стаптаны. Аднойчы ўранні прышоў я да рэчкі, зірнуў на сенажаці, на жыта, на грэчку — і жах ахапіў мяне. Маё быўшае сялянскае нутро запрагавіла, але, раздумаўшы хвіліну, я махнуў рукой».*

— Рэвалюцыя не бывае без ахвяр!»

Так што жыхарам Шапялёўкі давялося самім змагацца з мясцовымі бэйбусамі-«чырванаскурымі»: *«Часта бацькі з дзягамі фурыёзна з'яўляліся на салярый і праганялі дзяцей дамоў, а па майму адрасу дазвалялі сабе надзвычайна абразлівыя словы».*

Урэшце сяляне сабраліся на мітынг і запатрабавалі ад Самасуя, як арганізатара ШАЧ, сплаціць ім «за збітыя сенажаці, склычанае жыта і зафэканую бульбу». Але дзе там, у такіх як Самасуй, сумніваў ва ўласнай праваце не бывае: *«Быў самы разгар сонечных ваннаў, і я голы прымушаны быў супакойваць несвядомыя масы».*

«Так шчаслівая яшчарка дрэмле на камні гарачым»

Для Уладзіміра Караткевіча ратунак ад спякоты — не толькі марскія хвалі, але і каханая жанчына побач. Верш напісаны ў 1968-м годзе, калі пісьменнік адпачываў у Гурзуфе:

*«О, якое цёплае, цёплае,
цёплае мора.*

*Як драбіцца ў ім сонца —
Зевесаў распалены шчыт.*

*О, як добра руць
на тваім перагрэтым і чорным,
На апырсканым кроплямі мора,
салонным плячы.*

*Ў такт нячутнаму спеву
самкнёныя вусны
смяюцца і плачуць.*

*Вочы змежаны.
Веі дрыжаць у салодкай журбе.
Так шчаслівая яшчарка дрэмле
на камні гарачым...
Добра табе?»*

«У празрыстай вадзе віравалі на дне пясчынкі»

У эпапеі Міхася Лынькова «Верапамяныя дні» шмат разоў згадваецца спёка, але было ў гэтым творы, як казалі крытыкі, і шмат «вады» — Лынькоў замахнуўся на эпічнае палатно, ды не здолеў справіцца, хіба аб'ёму нагнаў. Так што чатырыста старонак выдаліў з першапачатковага тэксту і яшчэ казаў, што мала. Тым не менш у гэтым творы пра гераічную барацьбу беларусаў супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў ёсць яркія старонкі, і не толькі з ваеннага жыцця. Вось партызан Ігнат ідзе праз лес спёкай, ад якой знаходзіць ратунак — сцюдзёную крынічку на беразе возера:

«Проста над галавой стаяла сонца і моцна прыпякала ў твар. Падаўся крышачку ў цянь, аддыхаўся ад спякоты, скунуў апошнія рэшткі сну.

Пасля асцярожна вылез са свайго прытулішча і, дабраўшыся да крыніцы, прагна напіўся, прыпаўшы ротам да самай вады. Не было, здаецца, на свеце смачнейшага п'ітва за гэтую чыстую і сцюдзёную, як лёд, ваду, якая вынесла сюды, пад сонца, пад спякоту ўсю прахалоду зямных нетраў».

Але гэта яшчэ не ўся прыгажосць: герою давялося пасля

назіраць сапраўдны цуд: *«Увесь пясчаны бераг і нізкая лугавіна былі нібы ўсеяны слюдзянымі бліскаўкамі. Здавалася, тысячы і тысячы стракоз сабраліся тут з усіх канцоў зямлі. Нельга было і кроку ступіць, каб не ўзлятала безліч гэтых лёгкіх паветраных стварэнняў».*

«І на беразе чайнок без ракі на трэску высах»

У вершы Віктара Шніпа пра спякотны летні дзень таксама згадваецца рэчка, але адчуванне гарачыні ад гэтага не змяншаецца. Спёка тут гаспадыня, нават сцежка сасмягла, а човен увогуле на трэску высах:

*«Сцежка з рэчкі г'е ваду.
Смела гаспадарыць спёка.
За вадою ўслед іду —
Мне свой цень
Цягнуць нялёгка.
Спёкай лашчаны пясок
Пад нагою,
Быццам прысак,
І на беразе чайнок
Без ракі на трэску высах».*

«Адбываецца спёка ад слепакоў»

У «Пункцірах» Алеся Разанавы мала слоў і шмат вобразаў і думак. У простых рэчах паэт бачыў увесь сусвет, гуляўся са словамі, гукамі і сэнсамі. Вось, напрыклад, ягоны верш, у якім і спёка персанафікуецца, уяўляецца жывой істотай, якая сама пакутуе ад сябе, і супастаўляецца сугучныя словы «адбываецца» і «адбываецца»:

***

*Што адбываецца?
Адбываецца
спёка ад слепакоў.*

А васьмь проста замалёўка падгледжанага паэтам ў спякотны дзень:

***

*Сухмень:
у пяску
купаецца верабейка.*

Але і тут можна вышукаць схававаныя сэнсы. Сапраўды, што можа болей увасобіць спёку, чым замена вады сухім пяском? Бедны верабейка, нават лужынкі не знайшоў...

Няхай жа ў вас, шануюныя чытачы, знойдзецца свой паратунак ад спёкі — і цянь, і чыстая вада, і цікавая кніжка.

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ.

ВЫЙШЛА КНІГА ПАЭЗІІ КАРАТКЕВІЧА

Новае выданне вершаў класіка пабачыла свет у «Звяздзе»

Уладзімір Караткевіч (1930—1984) і праз сорак гадоў з часу сваёй смерці (25 ліпеня 1984 года — гэта журботная дата) з'яўляецца самым тыражным беларускім пісьменнікам. У апошнія дзесяцігоддзі выдадзены літаральна дзясяткі яго кніг — на мове арыгінала і ў перакладзе на рускую мову. Творы Караткевіча выходзяць не толькі ў Беларусі, але і ў Расійскай Федэрацыі. Выдаюцца кнігі класіка як з разлікам на масавага чытача, так і ў прыгожым мастацкім афармленні. У выдавецтве «Мастацкая літаратура» завяршаецца выданне 25-томнага Збору твораў Уладзіміра Караткевіча. Сярод кніжных графікаў, якія спрычыніліся да афармлення кніг легендарнага беларускага пісьменніка, — самыя знакамітыя мастакі Беларусі.

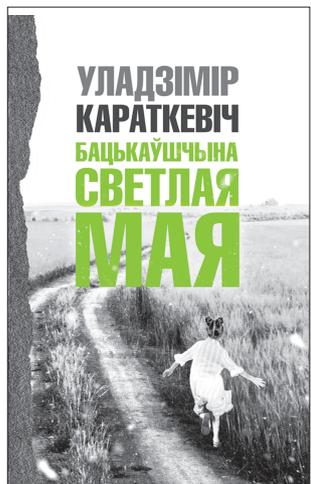
Зборнік, які пабачыў свет каўшчына светлая мая». У выдавецкім доме «Звязд-Укладальнік — старшыня да», — кніга вершаў «Баць-

сеннікаў Беларусі, лаўрэат Спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва Віктар Шніп. Болей 100 вершаў сабрана пад адной вокладкай. Адкрывае кнігу верш «Орша», які быў упершыню надрукаваны ў сакавіцкім нумары часопіса «Польмя» за 1956 год. Вядомы аўтограф твора ў значна пашыраным выглядзе ў лісце да Ю. К. Гальперына ад 28 снежня 1954 года. Першая кніжная публікацыя «Оршы» — у зборніку Ула-

дзіміра Караткевіча «Матчына душа», выдадзеным у 1958 годзе. «Яна не блішчыць красою, // А ў сэрца навек запала, // З паркам сваім змарналым, // З сваёй Кабылянскай гарой, // З лянiнай сястрой Аршыцай, // Што летам бруіцца памалу // Ў шырокі, як песня наша, // Магутны, сівы Дняпро. <...> Тут нарадзіліся думкі, // Воля, імкненні, жаданні, // Тут стаў я сынам краіны, // Абпален я агнём... // Таму і люблю я Оршу // Першым вялікім каханнем, // Якое не

знікне, пэўна, // Нават з маім жыццём».

Тыраж паэтычнай «звяздоўскай» кнігі Уладзіміра Караткевіча — 1000 экзэмпляраў. Раней у Выдавецкім доме «Звязда» пабачылі свет укладзеныя Віктарам Шніпам паэтычныя зборнікі народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна, Генадзя Бураўкіна, калектыўныя кнігі паэзіі мастакоў слова, чый лёс звязаны з Гродзеншчынай («Спрадвечны бераг»), Берасцейшчынай («Чыстая музыка неба», «Адчыненая хаціна»),

Гомельшчынай («Жаўрукі над Палессем»), Віцебшчынай («Зямлі нягаснае святло») і іншых выданні.

Мікола БЕРЛЕЖ.